

*В.І. ВЛАСОВ, доктор економічних наук,
доктор сільськогосподарських наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»*

Розвиток ринків аграрної продукції

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку глобалізаційних процесів, коли кожна країна все міцніше пов'язує свою економіку з економіками інших країн, а неухильно зростаюче населення потребує дедалі більше продовольства поряд із розв'язанням проблеми зростання виробництва аграрним сектором, великого значення набуває міжнародна торгівля продукцією АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка розвитку торгівлі – предмет багатьох досліджень. Так, проф. Д.Г. Лук'яненко вважає, що міжнародна торгівля в цілому є одним із ключових чинників економічної глобалізації [4].

У доповіді ООН щодо розвитку людини „Міжнародне співробітництво на перехресті” було підкреслено потребу зміцнення багатостороннього співробітництва країн у сфері торгівлі, яке поширюється глибше глобальних змін [3].

Наскільки важлива роль торгівлі для економічного розвитку країн показують загальні матеріали експертів СОТ, де за даними двадцяти досліджень визначено, що країна, яка орієнтована на зовнішній ринок, розвивається швидше [6].

На основі аналізу розвитку світової торгівлі за 1947-2012 роки доведено, що за цей період відбулися такі глобальні зміни:

1. Темпи зростання обсягів торгівлі країн, що розвиваються, перевищили темпи розвинутих країн у 2,5 раза;
2. Пришвидшений розвиток торгівлі на Азійському континенті;
3. Зростаюче значення серед розвинутих країн такого потужного об'єднання як ЄС;
4. Хронічне відставання економічного розвитку найбідніших країн;
5. Зростання торгівлі послугами;
6. Зростання обсягів торгівлі між розвинутими країнами;
7. Перевищення темпів зростання обсягів торгівлі над темпами зростання ВВП [1].

У цілому останніми двома століттями вже відбулося три хвилі розвитку світової торгівлі: перша – у період між 1870 роком і Першою світовою війною; друга – почалася після підписання ГАТТ (1947 р.) і третя – після набирання чинності з 01.01.1995 року угоди щодо створення Світової організації торгівлі (СОТ).

Нині практично завершився Дохійський раунд переговорів на рівні конференції Міністрів, коли новому керівникові СОТ Р. Азеведо вдалося об'єднати 159 країн-членів, що прийняли „Балійський пакет реформ”, в якому з десяти угод п'ять стосуються сфери АПК і який, за оцінкою експертів, забезпечить додатково зростання світової економіки на 1 трлн дол. США та допоможе створити 20 млн нових робочих місць в основному в країнах, що розвиваються. Фактично це, на нашу думку, поча-

ток четвертої хвилі глобалізації світової торгівлі [5].

Мета статті – аналіз розвитку ринків продукції АПК в регіональному й континентальному аспектах за період із 1990 роком по нинішній час.

Виклад основних результатів дослідження. Насамперед зазначимо, що ринок продукції АПК цілком залежить від надходження на нього аграрної сировини, обсяги виробництва якої ФАО дає у доларовому еквіваленті на виході з ферми (табл. 1).

1. Оцінка вартості аграрної сировини, млн дол. США [7] (constant 2004-2006 p.)

Світ, континент, регіон	1990 р.	2000 р.	2011 р.	2011 р. до 1990 р.±	%
Світ – разом	1241926	1658556	2124750	882824	171,1
Розвинуті країни	578190	638658	652258	74068	112,8
Країни, що розвиваються	663736	1019898	1472492	808756	221,8
Африка – разом	85887	125028	183581	97694	213,7
Східна Африка	11554	16791	30000	18446	259,6
Центральна Африка	1934	2784	5483	3549	283,5
Північна Африка	26129	36166	56219	30090	215,1
Південна Африка	10206	11937	14568	4362	142,7
Західна Африка	36064	57350	77311	41247	214,4
Америка – разом	257053	327084	402942	145889	156,7
Північна Америка	153777	184755	199602	45825	129,8
Центральна Америка	26182	34562	42887	16705	163,8
Карибський басейн	5209	4841	5298	89	101,7
Південна Америка	71885	102926	155155	83270	215,8
Азія – разом	585273	805079	1117512	532239	290,9
Центральна Азія	7557	6079	11816	4259*	156,3
Східна Азія	345030	484835	661734	316704	291,8
Південна Азія	128838	169259	242704	113866	188,4
Південно-Східна Азія	62199	84763	128858	66659	207,2
Західна Азія	49206	60143	72400	23194	147,1
Європа – разом	290299	371779	389061	98762	134,0
Східна Європа	42906	95531	117043	74137	272,8
Північна Європа	40884	42794	42237	1353	103,3
Південна Європа	88734	109042	106784	18050	120,3
Західна Європа	117775	124412	122997	5222	104,4
ЄС	280012	302511	297752	17740	106,3
Океанія – разом	23414	29596	31654	8240	135,2
Австралія та Нова Зеландія	22927	29119	31119	8192	135,7

* до 1992 р.

Отже, наші розрахунки за даними ФАО чітко показують значне збільшення вартості аграрної сировини в більшості регіонів світу, де розташовані країни, що розвиваються. Наприклад, у регіонах Східна Африка вартість сировини зросла на 159,6%, Західна Африка – на 114,4, Південна Америка – на 115,5, Східна Азія – на 191,8%, а по континентах переважно з сільським населенням – на 113,7% в Африці та на 190,9% в Азії.

При цьому зростання вартості виробленої аграрної сировини за темпами випереджає темпи збільшення населення. Фактично це непряме свідчення поліпшення фінансового стану фермерів і продовольчої безпеки в цілому.

Виняток – країни Карибського басейну, в яких обмежені земельні ресурси для нарощування сільськогосподарського виробництва, та країни Північної та Західної Європи, де спостерігається перевиробництво аграрної сировини, що змушує країни стримувати його нарощування.

Зростання обсягів виробництва, глобальних економічних зв'язків і поліпшення добробуту населення країн, що розвиваються, підштовхує їх до активнішого виходу зі своєю продукцією на експортні ринки.

Оцінка змін обсягів експорту продукції АПК зроблена нами при аналізі даних статистичної бази ФАО [8] (табл. 2).

2. Зміна обсягів експорту продукції АПК, млн дол. США

Світ, континент, регіон	1990 р.	2000 р.	2011 р.	2011 р. до 1990 р.±	%
Світ – разом	325576,2	410983,4	1313940,2	988364,0	403,6
Розвинуті країни	231036,7	280472,5	768775,5	537738,8	232,7
Країни, що розвиваються	94539,5	130510,9	845164,7	750625,2	894,0
Африка – разом	11909,1	13519,7	45204,2	33295,1	379,6
Східна Африка	3354,8	4253,8	11911,2	8556,4	355,0
Центральна Африка	907,6	601,3	1406,4	498,8	154,9
Північна Африка	2018,7	2137,4	9876,1	7857,4	489,2
Південна Африка	2381,7	2685,1	7558,1	5176,4	317,3
Західна Африка	3246,2	3842,1	14452,4	11206,2	445,2
Америка – разом	89027,8	120963,5	377795,8	288768,0	424,3
Північна Америка	54403,3	72138,0	180936,1	126532,8	332,6
Центральна Америка	6163,6	12612,2	34969,6	28806,0	567,3
Карибський басейн	5815,2	2238,7	2962,0	-2853,3	50,9
Південна Америка	22645,7	33974,5	158928,0	136282,3	701,8
Азія – разом	46298,6	64396,8	279154,1	232855,5	602,9
Центральна Азія		2022,6	3817,2	1794,6*	188,7
Східна Азія	16365,6	20873,8	60056,7	43691,1	366,9
Південна Азія	5632,6	8256,4	44009,8	38377,2	781,3
Південно-Східна Азія	17352,4	25131,6	141938,1	124585,7	818,0
Західна Азія	6948,0	8112,4	29332,2	22384,2	422,1
Європа – разом	161326,3	190133,5	562414,4	401088,1	348,6
Східна Європа	9129,8	10666,9	75626,9	66497,1	828,3
Північна Європа	28758,9	36456,4	76582,1	47796,2	266,2
Південна Європа	23559,1	34903,7	100289,7	76730,6	425,7
Західна Європа	99878,5	108106,5	309915,6	210037,1	310,3
ЄС	154867,6	183761,0	522400,5	367532,9	337,3
Океанія – разом	17014,3	21969,9	49371,7	32357,4	290,2
Австралія та Нова Зеландія	16539,5	21413,7	47871,3	31331,8	289,4

* До 2000 р.

Як бачимо, відбулося стрімке зростання обсягів експорту продукції АПК у світі в цілому в 4 рази й кожному його регіоні при максимальній величині у 8,18 раза в регіоні Південно-Східна Азія. Головне в тому, що значно зросли темпи нарощування експорту групою транзитивних країн і тих, що розвиваються, зумовивши збільшення їхньої питомої ваги від 29,0 % у 1990 році до 64,0% у 2011-му.

Загальний експорт продукції АПК у 2011 році перевищив 1,3 трлн дол. США проти 196,8 млрд дол. США експорту нафти, тобто більше, ніж у 6 разів. Це дає нам підставу запропонувати за аналогом із терміном „нафтодолар” новий термін „агродолар”.

Нами також обрахована питома вага вартості експорту продукції АПК у вартості сировини, дані якої наведені у таблиці 3.

3. Питома вага вартості експортної продукції до загальної вартості виробленої продукції в аграрному секторі, %

Світ, континент, регіон	1990 р.	2000 р.	2011 р.
Світ	26,2	24,8	61,8
Африка	13,8	10,8	24,6
Східна Африка	29,0	25,3	39,7
Центральна Африка	46,9	21,6	25,6
Північна Африка	7,7	5,9	17,5
Південна Африка	23,3	22,5	57,9
Західна Африка	9,0	6,7	18,7
Америка	34,6	37,0	93,7
Північна Америка	35,4	39,0	90,6
Центральна Америка	23,5	2,0	81,5
Карибський басейн	109,8	46,2	55,9
Південна Америка	31,5	33,0	102,4
Азія	7,9	8,0	25,0
Центральна Азія		33,3	32,3
Східна Азія	4,7	4,3	9,0

Південна Азія	4,4	4,9	18,1
Південно-Східна Азія	27,9	29,6	110,4
Західна Азія	14,1	13,5	7,9
Європа	55,6	51,1	144,5
Східна Європа	21,3	11,1	64,6
Північна Європа	70,3	85,2	181,3
Південна Європа	26,5	32,0	93,9
Західна Європа	84,8	86,9	252,0
Океанія	72,7	74,2	11,4
Австралія + Нова Зеландія	72,1	73,5	36,5

Розраховано автором за даними ФАО [8].

При загальній тенденції до підвищення питомої ваги, яка у світі зросла з 26,2% у 1990 році до 61,8% у 2011-му, що зумовлено збільшенням у складі загального експорту товарів переробної промисловості, дивним виглядають показники регіонів Південно-Східна Азія, Північна Європа та Західна Європа, які перевищували загальну вартість аграрної сировини. Тому нами проаналізо-

вано експорт-імпорт товарів, які в регіоні Північна Європа не виробляються. Найбільш показові дані наведені у таблиці 4.

Отже, країни регіону Північна Європа достатньо помітну частку імпорту (цукру кленового навіть понад 20%) реекспортують, одержуючи додатковий прибуток унаслідок значного перевищення цін реекспорту над цінами імпорту 20-ти товарів.

4. Імпорт-експорт продукції АПК країнами регіону Північна Європа, які в регіоні не виробляються, 2011 р.

Товар	Імпорт, т	Експорт, т	Експорт до імпорту, %	Ціна імпорту, дол. США, т	Ціна експорту, дол. США, т	Експорт, імпорт, ±
Аніс, коріандр та ін.	14004	1503	10,7	2782,7	4291,4	+1508,7
Перець, чілі	13255	1382	10,4	4429,8	6528,2	+2098,4
Цианомон	3969	411	10,3	3194,5	7824,5	+4630,3
Гвоздика	646	110	17,0	10325,3	16836,4	+6511,1
Кава, зелена	382629	8737	2,3	5252,3	7081,5	+1829,3
Замінники кави	5698	511	8,9	4386,7	11144,8	+6758,1
Інжир сушений	4031	432	10,7	4562,4	5618,0	+1055,6
Сік виноградний	39355	2434	6,2	1349,2	2473,7	+1124,5
Сік апельсиновий	252641	2871	1,1	1124,3	2247,6	+1123,3
Цукор кленовий	2965	618	20,8	6897,8	9618,1	+2720,3
Мускатний горіх	2534	337	13,3	18251,7	23673,5	+5421,8
Олія, арахісова	4947	160	3,2	2276,5	5606,2	+3329,7
Олія, сезам	3349	604	18,0	4106,3	6690,4	+2584,1
Оливки	2476	30	1,2	3172,8	5700,0	+2527,2
Папайя	8202	519	6,3	2194,0	3834,9	+1640,9
Перець	17089	1979	11,6	6726,3	9764,5	+3038,2
Резина натуральна	22031	1734	7,9	7585,6	11977,5	+4391,9
Кукурудза солодка консервована	107386	4285	4,0	1626,6	2978,1	+1351,5
Чай	178068	30616	17,1	3695,3	10108,0	+6412,7
Ваніль	985	142	14,4	15920,8	19154,9	+3234,1

Розраховано автором за даними ФАО [8].

Загальна вартість товарів, які були реекспортовані становили 202,8 млн дол. США, а їхня вартість при реекспорті підвищилася вже до 482,4 млн дол. США, тобто країни регіону Північна Америка заробили на 20-ти товарах майже 280 млн дол. США.

Зазначимо, що якщо загальна вартість імпорту продукції, яку не виробляють країни

регіону, становила, за нашими підрахунками, 1218 млн дол. США, то за рахунок її реекспорту країни регіону фактично відшкодували 873,6 млн дол. США.

Такий підхід в умовах глобалізованої торгівлі практикується багатьма розвинутими країнами, які за рахунок розвиненої логістики одержують значні прибутки на реекспор-

ті товарів, які виробляють країни, що розвиваються. Так, США, які в 2011 році виростили лише близько 8 тис. т бананів, реекспортували 561,1 тис. т, заробивши за рахунок ножиць цін імпорт-реекспорт понад 300 дол. на кожній тонні.

Висновки. Темпи нарощування обсягів виробництва аграрної сировини у доларовому обчисленні в регіонах і країнами, що розвиваються, перевищують відповідні показники розвинутих країн.

Питома вага вартості експортної продукції АПК розвинутих країн до загальної вартості сировини набагато вища порівняно з

цим показником у країнах, що розвиваються, за рахунок експорту значних обсягів продукції переробної промисловості.

Розвинуті країни широко використовують реекспорт продукції, імпортованої з країн, що розвиваються, покриваючи за рахунок ножиць цін, наприклад, у регіоні Північна Європа (імпорт-реекспорт) до 70% загальної вартості імпорту.

Шестикратне перевищення світової вартості експорту продукції АПК над світовою вартістю експорту нафти дало змогу запропонувати за аналогом з терміном „нафтодолар” новий термін „агродолар”.

Список використаних джерел

1. Білорус О.Г. Глобальні трансформації торгівлі: моногр. / О.Г. Білорус, В.І. Власов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 228 с.
2. WTO внедрит крупномасштабную реформу торговли [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http : //ekonomika.eizvestia.com/jull/487](http://ekonomika.eizvestia.com/jull/487). – Назва з екрана.
3. Доклад о развитии человека 2005 : Международное сотрудничество на перепутье [пер. с англ.]. – М. : Весь Мир, 2005. – 398 с.
4. Лук`яненко Д.Г. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір: моногр. / [Лук`яненко Д.Г., Поручник А.М., Колот А.М. та ін.]; за ред. Д.Г. Лук`яненка, А.М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2008. – 420 с.
5. Bali Ministerial Declaration and Decisions. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wc.9.wto.org/draff-bali-ministerial-declaration>. – Назва з екрана.
6. Ben-David D., Nordstrom H., Winters L.A. Trade, Income Disparity and Poverty: Geneva : WTO, 2000. – 70 p.
7. Faostat. Value of Agricultural Production
8. faostat.trade.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2015 р.

* * *

Новини АПК

Аграрії очікують від реформ сприятливих умов для ведення бізнесу

Мінагрополітики України спільно з іншими міністерствами і відомствами спростило діяльність компаній, які займаються трейдингом та іншими видами бізнесу. Це тільки перший "транш" реформ у регуляторній сфері. Робочі групи підготували пропозиції щодо змін, які необхідно внести приблизно в 100 документів. Про це повідомив Міністр аграрної політики та продовольства України Олексій Павленко.

За його словами, процес дерегуляції несе у собі певні ризики. «Особливо це стосується сфери контролю безпеки харчових продуктів. У частині дерегуляції ми намагаємося, з одного боку, полегшити ведення бізнесу, з іншого – не довести ситуацію до абсурду, коли нікому буде випускати карантинні сертифікати», – наголосив Міністр.

«Якщо говорити про реформи, для мене повчальною була поїздка у малі та середні тваринницькі фермерські господарства Київської області. Спілкування показало, що від реформ люди чекають трьох простих речей: щоб влада не заважала їм працювати, спрощення процедури оформлення та переоформлення прав оренди землі, відкритого доступу до фінансування. Галузі необхідні кошти на модернізацію та умови, які дозволять її провести. Адже сучасний агробізнес – це високотехнологічне виробництво. Наша мета – впровадження такої моделі агробізнесу в Україні», – підсумував Олексій Павленко.

Прес-служба Мінагрополітики України